

УДК 378.091.33-027.22:502/504-057.875

Валентина Онішко, Марина Дяченко-Богун,
м. Полтава

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРИРОДООХОРОННОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ

У статті розглядаються теоретичні аспекти підвищення ефективності формування природоохоронної культури студентів. Пропонуються шляхи й напрями природоохоронної роботи зі студентами через актуалізацію в навчальному процесі відповідної інформації. Висвітлено окремі аспекти природоохоронної діяльності студентів, результатом якої є створення освітнього середовища, комфортного для природоохоронного розвитку та самореалізації.

Ключові слова: природоохоронна освіта, принципи природоохоронного виховання, природоохоронна культура.

Постановка проблеми. Виховна діяльність вищого навчального закладу є невід'ємною частиною цілісної динамічної системи якісної підготовки фахівців. Її системоутворювальним фактором є мета – розвиток активності особистості студента, реалізована у взаємодії його з вузівським співтовариством, навколишнім середовищем; у наданні підтримки та допомоги студенту в самореалізації і творчості, готовності до відстоювання своєї незалежності й відповідальності, у становленні його здатності самостійно вирішувати проблеми, що виникають.

Мета природоохоронного виховання – цілісний розвиток індивіда, суспільства і в глобальному плані – збереження і розвиток культурних, цивілізаційних форм життя. В нашій країні нині накопичено певний досвід природоохоронного виховання молоді. У навчальному процесі вищого педагогічного закладу, крім спеціальних предметів природничо-географічного профілю, актуалізується і набуває попиту інформація природоохоронної спрямованості. Розвиток екології як науки призводить до появи наукових праць із проблем природоохоронного виховання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти природоохоронного виховання розглядаються в дослідженнях

В. А. Афоніна, Н. Ф. Винокурової, С. М. Глазачова, Л. А. Реут, Л. В. Романенко, О. С. Сластиїної тощо. Природоохоронна культура, ті чи інші аспекти її становлення і розвитку розкривають Ю. Ю. Галкін, В. А. Ігнатова, Е. А. Когай, О. Н. Козлова, І. П. Сафронов.

Методологічні підходи до проблеми виховання природоохоронної культури людини ґрунтуються на ідеях сучасних філософів про гармонізацію взаємодії людини, природи і суспільства та ролі культури в цьому процесі (В. І. Вернадський, Е. В. Гірусов, В. Г. Горшков, М. М. Моїсеєв).

Теоретичною основою для осмислення сутності природоохоронної культури людини є положення про те, що природоохоронна культура – це вид майбутньої глобальної культури, фактор розвитку ноосфери (А. А. Горелов, А. Г. Маслеєв, І. Ю. Солдаткіна, К. І. Шилін).

У розробку концептуальних основ природоохоронної освіти на сучасному етапі значний внесок зробили О. М. Захлебний, І. Д. Зверєв, Л. В. Моїсеєва, А. П. Сидельковський та ін.

За останній час проведено ряд дисертаційних досліджень, що вивчають різні аспекти природоохоронної освіти. Формування природоохоронної культури в навчальній роботі на прикладі предметів природничого циклу і факультативних курсів розглядали Г. М. Каропа, Г. Г. Обух, Р. Є. Павлюченко.

Мета статті полягає у висвітленні теоретичних аспектів природоохоронної діяльності студентів, адже результатом цієї роботи має стати створення такої моделі природоохоронної освіти і виховання, що дозволить створити освітнє середовище, яке буде комфортним для всіх студентів і відповідатиме потребам їх природоохоронного розвитку та самореалізації.

Виклад основного матеріалу. Природоохоронне виховання – це спеціальний, цілеспрямований, організований, систематичний, послідовний, планомірний педагогічний процес формування системи природоохоронних знань, умінь, навичок, поглядів і переконань, моральних якостей, що забезпечують становлення і розвиток в особистості відповідального ставлення до природи як до універсальної цінності (Андрущенко, 2004, с. 254).

Природоохоронне виховання – це співпраця викладача і студентів, спрямована на підготовку вихованців як духовно багатих, дбайливих господарів особистих і загальнозначущих природних багатств.

Слід виділити такі принципи природоохоронного виховання: міждисциплінарності, безперервності, інтегративності, єдності теорії і практики, комплементарності, системності та систематичності (Крисаченко, Хилько, 2001, с. 47).

Міждисциплінарний характер передбачає включення природоохоронних знань і умінь у програми різних циклів навчальних дисциплін, коли з кожного предмета визначаються теми та обсяг годин занять студентів. Здійснення міжпредметних програм дозволить сформувати у студентів розуміння багатогранності та комплексності проблеми впливу навколишнього середовища, значущості останнього для життя людини, а також умінь використовувати отримані знання на практиці.

Принцип безперервності полягає в тому, що накопичення різних природоохоронних знань відбувається постійно й неухильно впродовж усього людського життя. Він здійснюється в процесі навчання в дошкільних, шкільних, середніх і вищих навчальних закладах.

Принцип інтегративності передбачає включення до змісту навчання програм варіативних інтегрованих курсів «Людина і природа». Вони сприяють синтезуванню природоохоронних знань, розумінню цілісності природи, єдності її та суспільства, необхідності оптимізації їх взаємодії.

Принцип єдності теорії і практики полягає в систематичному залученні студентів до практичної роботи з охорони природи (озеленення, лісовідновлення, благоустрій зелених масивів).

Принцип компліментарності, тобто доповнюваності, потребує комплексного вирішення завдань виховання особистості, а саме: виділення природоохоронного аспекту в моральному, естетичному, фізичному вихованні тощо.

Системність і систематичність припускають узагальнення та класифікацію природоохоронних знань на різних етапах екологічної освіти.

Виховання високої природоохоронної культури, заснованої на загальнолюдських принципах моралі, становлення природоохоронної культури особистості і суспільства як сукупності практичного та духовного досвіду взаємодії людства з природою, що забезпечує його виживання і розвиток, є метою природоохоронного виховання (Курлянд, 2007, с. 29).

Академік Г. А. Ягодін визначає так мету природоохоронної освіти і виховання: «... освіта людини, громадянина Всесвіту, здатного безпечно і щасливо жити в майбутньому світі, безперервно вдосконалюючи його, не підриваючи основ розвитку та життя наступних поколінь людей, що на практиці заміняє боротьбу за різні ресурси з іншими людьми та іншими живими істотами на партнерство і об'єднання зусиль, спрямованих на підтримку гармонійної екосфери, людини, відповідальної за інші форми життя на Землі» (Ягодин, 2001, с. 197).

У поняття природоохоронної культури входять такі елементи:

- природоохоронні знання про різноманіття природи, взаємозв'язок і взаємодію її компонентів, суспільства і природи;
- природоохоронні вміння правильно поводитись у природі, здійснювати природоохоронну діяльність;
- природоохоронні переконання – переконання у взаємозв'язку, єдності та цілісності всіх частин природи і суспільства (Курняк, 2006, с. 34).

Під природоохоронною культурою розуміють систему знань, умінь, ціннісних орієнтирів у галузі науки, мистецтва, вірувань, законів, звичаїв і традицій, активної природоохоронної діяльності щодо збереження та поліпшення навколишнього середовища (Крисаченко, Хилько, 2001, с. 112).

Таким чином, природоохоронна культура являє собою систему, що складається з низки взаємопов'язаних компонентів:

- природоохоронних знань: природничих, гуманітарних, технічних, нормативних, практичних тощо;
- природоохоронного мислення, що включає встановлення причинно-наслідкових, імовірнісних, прогностичних та інших зв'язків, з'ясування причин, сутностей і шляхів вирішення проблем, прийняття рішень у ситуації морального вибору і прогнозу;

- культури почуттів: «емоційного резонансу», співчуття, співпереживання, почуття громадянськості, патріотизму тощо;
- культури природоохоронно виправданої поведінки, що характеризується реалізацією природоохоронних знань, мислення та культури почуттів у діяльності особистості, яка усвідомила своє космопланетарне призначення (Крисаченко, Хилько, 2001, с. 141).

Отже, природоохоронне виховання пов'язане з формуванням у студентів природоохоронної свідомості, що включає сукупність поглядів та ідей про проблеми оптимального співвідношення, взаємодії суспільства і природи відповідно до конкретних життєвих потреб людей і можливостей природи. Виховання в цій сфері націлене на зміну технократичного стилю мислення і створення емоційно-психологічної установки на ставлення до природи не тільки як до джерела сировинних ресурсів, а як до середовища проживання, що забезпечує соціальний і культурний прогрес людства.

Для створення суспільства, що складається з грамотних людей, які усвідомлюють значущість навколишнього середовища, необхідно вирішити у системі освіти такі завдання – це формування та розвиток:

- особистостей, що дбайливо ставляться до навколишнього середовища;
- індивідуумів, які вміють знаходити спільні точки дотику штучного і природного середовищ;
- індивідуумів, що володіють сукупністю методів і які використовують їх для дослідження навколишнього середовища;
- дослідників, які розуміють і усвідомлюють зв'язок між науками про навколишнє середовище з іншими дисциплінами;
- дослідників, здатних вирішувати проблеми довкілля;
- особистостей, які усвідомлюють гармонію і єдність людини з навколишнім середовищем;
- дослідників, які пропагують філософію захисту навколишнього середовища;
- особистостей, здатних перетворювати навколишнє середовище через участь у різних видах соціальної діяльності, не руйнуючи при цьому внутрішньої єдності природного середовища та оберігаючи його (Совгіра, 2007, с. 77).

Головною метою, що переслідують вищі навчальні заклади у процесі формування природоохоронної культури, є створення умов для систематичної і послідовної роботи з опанування студентами екологічних знань, а також виховання фахівців у галузі природоохоронної діяльності (Юрченко, 2002, с. 169).

Виходячи з вищевикладеного, найбільш ефективними пропонуються такі шляхи природоохоронної роботи зі студентами у вищих навчальних закладах:

- проведення природоохоронних культурно-масових, фізкультурно-спортивних, науково-просвітницьких заходів, організація дозвілля студентів;
- створення та організація роботи природоохоронних творчих і наукових об'єднань і колективів, об'єднань студентів і викладачів за інтересами;
- організація науково-дослідної роботи студентів;
- сприяння в роботі студентських громадських організацій, клубів та об'єднань;
- інформаційне забезпечення природоохоронної діяльності студентів, підтримка і розвиток студентських засобів масової інформації;
- наукове обґрунтування існуючих методик, пошук і впровадження нових технологій, форм і методів природоохоронної діяльності;
- створення системи морального і матеріального стимулювання викладачів і студентів, які беруть активну участь в організації природоохоронної роботи;
- розвиток матеріально-технічної бази і об'єктів, призначених для організації природоохоронних заходів (Совгіра, 2007, с. 301).

Висновки. Таким чином, аналіз педагогічної практики багатьох вищих навчальних закладів дає підстави для висновку про те, що природоохоронна діяльність відповідає традиційним формам навчання майбутніх фахівців. Невипадково сучасні вищі навчальні заклади, як правило, ведуть широку діяльність щодо залучення студентів до різних позанавчальних програм і заходів, що призводить до розширення та більш повного досягнення природоохоронних цілей навчання та виховання студентської молоді.

Список літератури

- Андрущенко, В. П. (2004). Екологічна політика і освіта: проблеми становлення. *Роздуми про освіту* (с. 253–258). Київ: Знання України.
- Крисаченко, В. С., Хилько, М. І. (2001). *Екологія. Культура. Політика*. Київ: Знання України.
- Курлянд, З. Н. (Уклад.) (2007). *Екологічне виховання студентської молоді*. Київ: Знання.
- Курняк, Л. Д. (2006). Екологічна культура: поняття і реальність. *Вища освіта України*, 3, 32–37.
- Совгіра, С. В. (2007). *Методика навчання екології*. Київ: Науковий світ.
- Юрченко, Л. І. (2002). Екологічні аспекти морально-етичного виховання. *Концептуальні засади модернізації системи освіти в Україні*. Всеукраїнська науково-практична конференція, 1 лютого 2002 р. (с. 169). Харків.
- Ягодин, Г. А. (2001). Образование для устойчивого развития. *Научное наследие В. И. Вернадского в контексте глобальных проблем цивилизации* (с. 195–228). Москва: Издательский дом «Ноосфера».

Valentyna Onipko, Maryna Diachenko-Bohun

THEORETICAL ASPECTS OF THE FORMATION OF THE ENVIRONMENTAL CULTURE OF STUDENTS

The article deals with aspects of increasing the effectiveness of the formation of the environmental culture of students. The most effective ways and directions of environmental work with students are offered. Environmental protection represents the holistic development of the individual, society in the global plan, the preservation and development of cultural, civilization forms of life. In this context, the development of the student's personality should be considered, precisely because of the close interaction with the university community, and the environment, in providing support and assistance to the student in self-realization and creativity, readiness to assert his independence and responsibility, in developing his ability to independently solve problems. Information about environmental protection, in addition to the study of special subjects of natural and geographical profile at higher educational institutions, is actualized and finds demand.

The authors highlight some aspects related to environmental activities of students, because the result of this work with students should be the creation of such a model of environmental education and upbringing, which will create an educational environment comfortable for all students, and necessary for their environmental development and self-realization.

Keywords: *environmental education, principles of environmental education, environmental culture.*

References

- Andrushchenko, V. P. (2004). Ekolohichna polityka i osvita: problemy stanovlennia [Environmental policy and education: problems of becoming]. *Rozdumy pro osvitu*. (pp. 253–258). Kyiv: Znannia Ukrainy.
- Krysachenko, V. S., Khylyko, M. I. (2001). Ekolohiia. Kultura. Polityka [Ecology. Culture. Policy]. Kyiv: Znannia Ukrainy.

- Kurliand, Z. N. (Comp.) (2007). *Ekolohichne vykhovannia studentskoi molodi* [Ecological education of student youth]. Kyiv: Znannia.
- Kurniak, L. D. (2006). *Ekolohichna kultura: poniattia i realnist* [Ecological culture: concept and reality]. *Vyshcha osvita Ukrainy* [Higher education of Ukraine], 3, 32–37.
- Sovhira, S. V. (2007). *Metodyka navchannia ekolohii* [Method of teaching ecology]. Kyiv: Naukovyi svit.
- Yurchenko, L. I. (2002). *Ekolohichni aspekty moralnoho-etychnoho vykhovannia* [Ecological aspects of moral and ethical education]. *Kontseptualni zasady modernizatsii systemy osvity v Ukraini. Vseukrainska naukovo-praktychna konferentsiia, 1 liutoho 2002* (p. 169). Kharkiv.
- Yahodyn, H. A. (2001). *Obrazovanye dlia ustoichyvoho razvitija. Nauchnoe nasledye V. Y. Vernadskoho v kontekste hlobalnykh problem tsivilizatsii* [Scientific heritage of V. I. Vernadsky at the context of global problems of civilization] (pp. 195–228). Moscow: Yzdatelskyi dom «Noosfera».

Одержано 17.01.2018 р.